

KVINNORS FRIHET

FRÅN *PENNSKAFTET* TILL *FÅNGARNAS KÖR*

**Rapport från
Elin Wägner-sällskapets hösthelg
på S:t Sigfrids folkhögskola, Växjö
20-21 september 2008**

Rapport från

Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola i Växjö 20-21 september 2008

Inledning

För första gången i Elin Wägner-seminariernas snart 20-åriga historia får vi träffa Olof Lindquist, rektor för Sankt Sigfrids folkhögskola, som hälsar oss hjärtligt välkomna, något som också Marianne Enge Swartz knyter an till. Särskilt de många som deltar för första gången välkomnas. Men även 'veteranerna', förstås. Hälsningar från 'absent friends' framförs också.

Jag märker genast att det finns engagemang, klarhet och vilja hos vår kära ordförande, inte minst då hon går igenom dagens programpunkter, men även då Marianne presenterar aktuella nyheter. Kärvare blir det då uppgifterna till rapporten skall fördelas... men det går till sist! På min egen lott föll således inledningen, samkvämet på lördagskvällen samt seminariets avslutning.

Anders Grevesmuhl

Rektor Olof Lindquist hälsar välkommen

Boel Hackman

Pennskaftet och moralen – igår och idag

Kvinnors frihet är höstseminariets tema och Boel Hackman tar *Pennskaftet* som utgångspunkt för sin föreläsning.

Pennskaftet kom ut 1910, blev genast en succé och trycktes i flera upplagor. Det var Elin Wagners tredje bok och Boel Hackman kallar den en både rolig och arg bok.

I *Pennskaftet*, som är en pionjärroman, vill Elin Wägner ge plats för den moderna yrkeskvinnan. Yrke, jämställdhet, sexuellt och ekonomiskt oberoende var en utopisk tanke för de flesta kvinnor för hundra år sedan. Pennskaftet skildras som en ny kvinnotyp, fylld av energi. Bejaka dig själv, var inte passiv, utveckla dig själv

som individ, manar Elin Wägner i boken. Det är medelklasskvinnans talan hon för. Förändringar i samhället kommer att förändra moralen som hon beskriver som dubbelmoral. Hon vill i stället ha en friare, mer jämställd syn på sexualitet.

Boel Hackman i det gröna på St Sigfrid

Kampen för rösträtt är också ett tema i boken. Detta är en del av det nya samhälle som hägrar. När Ellen Key säger ”Antingen hem och man eller yrkesliv” så svarar Elin Wägner med ett både/och! Pennskaftet vill förena arbete och kärlek. Själv gifte sig Elin Wägner och fortsatte att arbeta, men hon fick inga egna barn och därmed möjlighet att pröva hur detta påverkar kvinnans möjligheter.

Stilen och tankarna känns fortfarande moderna, och för den som vill läsa boken finns det en pocketutgåva med kommentarer som underlättar läsningen.

Gullvi Andersson

Boel Hackman ger oss en förträfflig introduktion till Elin Wägners tankevärld och författarskap i sin bok *Elin Wägner* (Bonniers 2005).

Ann-Christin Gunnarsson med eleverna Emelie och Saranya Pennskaftet och moralen – då och idag

***Pennskaftet* kallas en klassiker. Vad kan boken säga dagens ungdom?**

Är frågorna som Elin Wägner tar upp aktuella idag?

I diskussionen som följde efter Boel Hackmans föreläsning tog ett par gymnastiser, Emelie och Saranya från Kungsmadskolans i Växjö hantverks- och designlinje, upp tråden tillsammans med Ann-Christin Gunnarsson, som är deras lärare i svenska. De hade tillsammans läst och diskuterat boken i klassen.

Det som var oanständigt för hundra år sedan är normalt idag, anser båda

flickorna. Men Saranya, som växer upp i en troende muslimsk familj, verkar ha en strängare syn på sex före äktenskapet. För stor frihet leder till bakslag och till att flickorna får dåligt rykte om de har många olika partners, säger hon bland annat. Båda flickorna tyckte att deras föräldrar oroade sig och ville ha lite koll på vad de gjorde. Föräldrar oroar sig mer för flickor än för pojkar, menade de. Här kunde de känna igen sig i Elin Wägners skildring – mycket är sig likt – men de tyckte ändå att bokens Cecilia, som blir knäckt och kuvad av en olycklig kärlekshistoria och ser sitt liv som förstört, inte stämmer med dagens sätt att

se. Idag, sade de vidare, är alkohol och droger faktorer som gör det svårare att sätta gränser och som gör att flickorna är mer utsatta.

Vi som lyssnade – mest mogna feminister – började bli otåliga i bänkarna. Det är en myt att det är så stora risker för flickor, sade någon. Statistik visar att riskerna är större för killarna, när det gäller våldsbrott, och kring droger finns det en mytbildning som inte alltid är sann. Farorna finns inte ute i det okända utan oftast känner offer och förövare varandra. Rädsla för det okända begränsar kvinnors frihet.

Frigörelse står och faller än idag med mäns godkännande, fortsatte någon. Redan Elin Wägner säger att könet inte är bundet. Idag är det snarare oanständigt att inte ta sitt förhållande till en annan människa på allvar. Min egen erfarenhet av gymnasie- ungdomars uppfattning stämmer väl med detta. Trohet är mycket viktigt när man har ett förhållande och otrohet är det stora sveket. Att man sedan inte ”sparar sig” för ”den rätte” ser ungdomarna oftast som en naturlig sak.

Ann-Christin citerade en av pojkarna som deltog i läsprojektet: ”Pennskaftet är bra. Hon är så kaxig men”, fortsätter han, ”idag går kvinnorna för långt. Tjejerna har blivit som killarna och tagit efter deras beteende.”

Hur väl stämmer det överens med tankarna som förs fram i *Pennskaftet*? Var inte passiv, bejaka dig själv och din utveckling som individ. Att kvinnor skulle bli som män var inte Elins avsikt utan snarare kapabla individer med samma rättigheter och möjligheter i samhället. Det känns som om vi har en bit kvar till det som Elin Wägner formulerade för hundra år sedan.

När arbetsfördelning i hemmet kommer på tal, säger Emelie och Saranya att det ska vara jämt (jämfällt/min tolkning). En del åhörare suckade djupt, och dröm och verklighet kolliderade mellan generationerna.

På frågan om vad flickorna tyckte var värt att kämpa för i framtiden svarade Emelie att hon tyckte miljö och lika lön för lika arbete var viktigt.

Sista frågan som togs upp var om Elin Wägner skulle tycka att vi lyckats med vår frigörelse. Flickorna trodde att hon nog skulle ha blivit både glad och ledsen. Det materiella är i alla fall bättre för de flesta och friheten större.

Men, blev Boel Hackmans slutreplik, vi får inte glömma att ha respekt för oss själva. Där har vi en del att kämpa för.

Kerstin Axén Krag

Ann-Christin, Emily och Saranya

Promenera med Börje

Det var en fantastisk höstdag när vi skulle ta vår årliga promenad med Börje, lärare på St. Sigfrids folkhögskola. Löven satt kvar i träden och skiftade i all världens färger.

Börje började med att berätta om en kvinna han beundrar, Viveka Fransson som arrenderar granngården.

Första stoppet var vid hästhagen vid Kronobergs Kungsgård. Där betar hästar vars ägare hyr plats på Kungsgården. De flesta andra djur ägs av arrendatorn Viveka Fransson och hennes djurpark består av bland annat 80 får, 80 ankor, 10 grisar och 100 höns av olika sorter. Gården uppfyller kraven för att vara en ekologisk gård enligt EU-standard. För att få in ytterligare pengar till kassan och för att hålla lantbruket levande så driver Viveka även ”bo på landet”, en gårdsbutik och bjuder in skolbarn för att titta på gården.

Börje Svensson berättar

Vi fick även höra en dikt, ”Ode till den naturliga hönan” (Werner Aspenström), som passade mycket väl in bland hönorna som gick och sprätte runt oss.

Vidare gick färden till kohagen, där Börje delade med sig av sina kunskaper om korna och de sjukdomar som kan drabba djuren om de exempelvis betar för länge i samma hage. Bland annat kan kor få blåtung. Sjukdomen kan dock inte smitta mellan olika djurarter, även om de betar i samma hage. Därför är det mycket bra att blanda flera sorters djur som Viveka gör.

Olga Persson på vandring med Börje

Vi gick vidare till allén där stormen Gudrun dragit fram och tagit nästan vartenda träd. Nu ska nya träd planteras av arten lind, eftersom de sägs klara stormar bättre.

När vi kom in i värmen igen så fick vi se en riktig feel-good-movie gjord av en av skolans elever, Jacob Hederos. Filmen hette ”Börje, en lärare som tror” och var ett mycket rörande porträtt av miljökampen och läraren Börje Svensson. I filmen berättar Börje om sitt miljöengagemang som inte sinat och om hur han under årens lopp undervisat i alla ämnen på skolan utom musik (även solen har sina fläckar...)

och om hur han alltid haft ett majevtiskt förhållningssätt till lärande och sina elever.

Genom det utforskande samtalet och genom att nyfiket ställa frågor tillvaratar Börje sina elevers kunskapsörst och engagemang. Den vackra lilla filmen om Börje är ett tydligt bevis på att han har

lyckats. Eller så som Börje själv skulle uttryckt saken: ”Det gäller alltid att försöka”!

Olga Persson

Pia Karlsson Minganti

Muslimska kvinnors förhandlingar om genus

På 70-talet, när jag läste etnologi, handlade det om svensk bondekultur, där seder och traditioner kring äktenskaps ingående och barnafödande kunde vara nog så komplicerade. När etnologen Pia Karlsson Minganti i början av detta århundrade skulle välja område för sin doktorsavhandling, då var det naturligt för henne att vända blicken mot de nya svenskarnas, invandrarnas, kulturer.

På seminariet berättade hon om arbetet med sin avhandling *Muslima* (2007), där hon särskilt studerat nio unga muslimska flickors sökande efter sin identitet. Särskilt har hon intresserat sig för hur dessa flickor har agerat för att förena kraven på en muslimsk kvinnoroll med det moderna liv de trots allt måste leva i ett svenskt jämställt samhälle. Observationerna kom därför att utföras både i flickornas hemmiljö och i de miljöer där de tillbringade sin fritid.

Pia Karlsson Minganti föreläser

Minganti berättade om deras familjeloyaliteter men också om de kriser de gått igenom när de kulturella kollisionerna känts alltför smärtsamma. Som en viktig faktor i formandet av deras identitet har ofta medlemskapet i organisationen Sveriges unga muslimer fungerat. I lokala ungdomsföreningar har de där fått möjlighet att diskutera sina problem men också blivit stärkta i sin religiösa övertygelse och de kulturella normer som den medför. Där träffas pojkar och flickor tillsammans, men samtidigt påminns man om olikheterna och undervisas om att Gud har tilldelat könen olika roller. Detta är en ordning som de själva valt att hålla sig till, menade de intervjuade flickorna. De islamiska kvinnorna måste ständigt försvara sin kulturella identitet mot samhällets kritik, så det är, framhöll Minganti, ganska realistiskt att förvänta sig att man ännu på länge ska kunna utveckla en feminism av västerländsk modell.

Berättelserna om hur de intervjuade flickorna sökte sig fram till ett hållbart sätt att leva med bibehållande av banden till familjen och dess traditioner gav en välbehövlig motbild för oss som annars mest möter otäcka beskrivningar av hedersrelaterat våld och förtryck. Kanske bör vi betänka att det inte är så många generationer sedan gudstjänstdeltagare i alla Sveriges kyrkor hade bestämda platser beroende på kön och hustavlans stränga regler om tukt och straff tillämpades i familj och samhälle. Äktenskapet bestämdes även hos oss av föräldrarna

långt fram i tiden, och ända in på 1900-talet har kyrktagning förekommit som ett av kyrkan påbjudet sätt att markera kvinnors orenhet och ovärdighet.

Människors attityder och värderingar går att förändra, så varför skulle det inte gå att så småningom anpassa islam till ett modernt samhälle?

Solveig Hammarbäck

Allsång, melodikryss och konsert med skolans elever

Allsång med melodikryss kanske inte är det första vi tänker på när det gäller Elin Wägner, men under sångledning och pianoackompanjemang av skolans lärare Cecilia Alrikson sjöng vi och gissade på titlar och platser i melodikrysset, bl a var Evert Taube, Bellman och Jularbo på repertoaren.

Kul var det och det bidrog till en lättsam avslutning på dagen inför kvällens konsert med skolans elever. Ja, så satt vi där igen i det vackra enkla kapellet, stämmingsfullt var det med vacker sång och musik som anknöt till helgens tema - Kvinnors frihet från *Pennskaftet* till *Fångarnas kör*. Vi fick höra både visor och sakral musik och opera (ur *Carmen*) och en sång från musikalen *Kristina från Duvemåla*. Våra egna allsångsförsök bleknade väl lite när vi lyssnade på dessa duktiga elever som

framförde sina sånger med ett allvar och värme som fick hela kapellet att glimma i det stundande höstmörkret.

Efteråt var det supé i matsalen, festligt, fräscht och gott. Marianne informerade om 2009 års aktiviteter och bokutgivning inför minnesåret av Elin Wägners död för 60 år sedan.

Solveig berättade om årets sommar på Lilla Björka och att det finns möjlighet att bo där gratis nästa sommar och hjälpa till med att ta emot nyfikna gäster som har vägarna förbi.

Annika Sherwin

Lördagkvällens samkväm

Efter den fantastiska sången i kapellet vidtog så kvällens samkväm och supé med utsökt god mat och dryck, trevligt ´surr´ vid borden och – mellan huvudrätt och efterrätt – information om Lilla Björka och 2009 års 60-årsminne av Elins död från sekreterare respektive ordförande.

I väl inbäddade former efterlyses olika Elin-initiativ att tas och genomförs av medlemmar, med stöd av styrelsen.

Efter tacktal för maten hölls med en för tillfället något anpassad vers av lokal skald (Tegnér), exekverad av undertecknad.

Anders Grevesmühl

Leili Falsafi

Fångarnas kör - liv i korsdraget av olika kulturer

Leili Falsafi kom och bråkade med oss. Inte nog med att hon på förhand gissat – och det rätt väl – vilka medlemmarna i Elin Wägner-sällskapet är ("medelålders kulturtanter i Gudrun Sjödén-kläder").

Dessutom påstod hon att också vi är en del av förtrycket - mot andra kvinnor.

När vi exempelvis sitter på tunnelbanan mitt emot en ung kvinna i slöja och tänker "stackars henne, hur ska hon någon gång få ett jobb?", då är också vi förtryckare.

Vi ser henne som offer, som någon som är underlägsen oss, och utgår från att våra liv är "bättre" än hennes. Trots att det kan vara så att hon gjort ett eget fritt val, även utifrån insikten att hon lär bli arbetslös.

Vi tror att det vi gör är helt fria val i vårt skapande av den egna identiteten.

– Men vi reproducerar mallar hela tiden.

Och om vi hävdar att hedersvåldet är en del av en främmande kultur tänker vi fel: våldet handlar om en utanförskapskultur, inte om kulturen i en specifik region. Det är män i utanförskap och underläge, som i en akt av motstånd använder våld mot kvinnorna, för att kontrollera dem, för att hitta en väg för att bli en fullvärdig man.

Det gäller svenska män som kurdiska män som andra män i marginalen. Men genom att hävda att detta kvinnovåld endast är en del av "den andres" kultur har

vi "hittat ett perfekt redskap för oss som svenskar". Vi har tydliga skurkar att peka ut och behöver inte fundera över vad det svenska kvinnovåldet handlar om.

– Vi måste slå hål på hedersvåldsbollongen och i stället ha mycket mer inriktning på utanförskapskulturen.

Leili Falsafi ställer oss mot väggen

Som dotter till författaren Fateme Behros var hon inbjuden att prata om Fatemes författarskap och boken *Fångarnas kör*. Boken handlar om en kvinna som hämtas från Iran till Sverige för att gifta sig med en iransk man, som inte lyckats särskilt väl i det svenska samhället. Berättelsen har likheter med Fateme Behros egna erfarenheter.

Men boken blev mest en utgångspunkt för berättelsen om Leili Falsafis eget liv: först i 20-årsåldern slog det henne - "jag är inte en vanlig svensk."

– Jag är kvinna och invandrare och det får konsekvenser.

Maja Aase

Samtal med Årets Väckarklocka Gun-Britt Sundström

Så satt hon där framför oss, Gun-Britt Sundström, beredd att svara på våra funderingar kring författarskapet. För mig var det en sedan länge närd önskan som gick i uppfyllelse; att äntligen få träffa författaren till *Maken*, en bok som jag under många år trodde var min privata upptäckt. Tre böcker står i en klass för sig i mitt tankebibliotek och hör till mina ständiga följeslagare. Jag återvänder till dem och försöker pracka på dem på mina vänner, som hittills visat ett svagt intresse. Mina tre favoriter är Eyvind Johnsons Krilonserie, Cora Sandels Alberteböcker och så Gun-Britt Sundströms *Maken*.

Marianne Enge ledde samtalet och vi från publiken kom in med frågor. Föregående talare hade belyst hur unga muslimska kvinnor kunde känna såväl utanförskap som utvaldhet. Detta kände Gun-Britt Sundström igen. Hon är uppvuxen med Missionsförbundet i en trosgemen-skap som för barnet var självklar, men som hon så småningom förstod var en minoritets-riktning i majoritetssamhället. Kanske har hon sin självsäkerhet, självtillit från den positionen. Man kunde betrakta de andra med medlidande, eftersom medlemmarna visste att deras eget val var det bästa. Som barn trodde hon att alla var missionsförbundare. De regler som fanns var inte svåra eller hindrande. Hon var ett älskat barn och att sprit och tobak var förbjudna, var för barnet självklart och bra. Hon talade om hur hennes liv delvis styrts av en slump och inte av medvetna val. Att hon någon gång skulle skriva en bok, hade hon tidigt klart för sig. Däremot är hon glad att hon hela tiden haft ett yrkesarbete som journalist och översättare och sluppit leva det ensamma liv utan arbetskamrater som författarskapet kan innebära.

Gun-Britt Sundström fick Väckarklockan

Marianne Enge frågade vilka hennes starka sidor var. Gun-Britt Sundström menade att hennes verkliga talang låg i att formulera korta texter, tanketexter. Att skapa en roman med personer som lever och en intrig hade hon efter *Maken* mindre intresse av. Hon betonade att hennes senaste bok *Bitar av mig själv. En generationsbok* inte var en självbiografi. Den innehåller texter från en lång tidsperiod och har vissa självbiografiska inslag, men självbiografien har hon ännu inte skrivit.

Gun-Britt Sundström har översatt Cora Sandels Alberteserie. Hon har även under många år deltagit i Bibelkommissionens arbete med översättning av Gamla testamentet. Det var intressant att höra hennes synpunkter på översättningsarbetet. Kanske visste inte riksdagen vilket stort arbete den initierade, då arbetet startade. Filologer har arbetat med grundtexten, och översättaren, i det här fallet Gun-Britt Sundström, har sedan med utgångspunkt från flera ”råöversättningar” och med hjälp

av bibelöversättningar från andra europeiska språk försökt att finna det adekvata uttrycket. Ett svårt och fängslande arbete, som hon kom in på av en slump.

Är kanske *Maken* en pensionärsroman, eftersom 70-talet är så levande beskrivet där? Nej, i dag fångas fortfarande unga kvinnor av romanen. Hon är själv förvånad över framgången, eftersom boken inte alls är tillrättalagd. Den innehåller många litterära referenser och huvudpersonerna leker hela tiden med långa bibelcitater i de brev de utbyter. Det moraliska valet, hur ska livet levas är det som ständigt är aktuellt.

Hon fick också frågan om påverkningar. Kanske blev publiken förvånad över svaret. Det första Gun-Britt Sundström nämnde var tonåringens läsning av Pellaböckerna, skrivna av Anna Lisa Wärnlöf, signaturen Claque. Flickan Pella är lite udda, begåvad och uppkäftig, kanske påminnande om flickan Gun-Britt.

Till Elin Wägner menade sig Gun-Britt Sundström ha kommit via Barbro Alving.

Hon beundrade Barbro Alving oerhört, och när dagboks- och brevböckerna ”Personligt” kom ut, förstod hon i vilket djupt förhållande Bang stått till Elin Wägner.

Gun-Britt Sundström påstod att hon mera kände sig som en 1800-talsmänniska än som tillhörande 2000-talet. En läsande människa är alltid tillbakablickande, menade hon och nutidens masskultur känner hon sig främmande inför. Vad ger masskulturen för näring för själen?

Vem vill hon väcka genom att ge väckarklockan vidare? Det hade hon inte riktigt klart för sig. Kanske till allmänheten, som hon tyckte behövde väckas till större medvetenhet och engagemang.

Så var frågestunden förbi och med det också seminariet kring Kvinnors frihet – från *Pennskaftet* till *Fångarnas kör*.

Kerstin Pharmanson

Avslutning

Efter detta rika helprogram: Pennskaft då och nu, Börjes alltid lika intressanta promenad, Pias föredrag om muslimska kvinnors förhandlingar om genus, melodikryss (anno dazumal enligt Leili...) och underbar sång i kapellet samt superb supé igår, vad säger man?

Då det dessutom tillkommer söndagens livfulla föredrag och diskussion om Leili Falsafi samt utdelning av priset ”Årets Väckarklocka” till Gun-Britt Sundström, alltsammans interfolierat av stimulerande pauser med god förplägnad... vad säger man?

Jo, jag säger TACK till arrangörerna, föreningen, alla medverkande! Det är alltid lika roligt att i september åka till Växjö

och Elin Wägner, Börje och S:t Sigfrids folkhögskola, samvaron, diskussionerna, föredragen.

De livliga applåderna från alla vitsordarv väl att alla känner både glädje och tacksamhet!

Anders Grevesmühl

Ett stort tack till alla som bidragit till denna rapport!

**Elin Wägner-sällskapets styrelse
November 2008**

Redigering och utskrift: *Curt Gustafsson*
Rapporten finns – liksom de flesta tidigare rapporter från Elin Wägner-dagarna på S:t Sigfrids folkhögskola – också på Elin Wägner-sällskapets hemsida
www.elinwagner.se